

XXII Всеукраїнський конкурс учнівської творчості

«Об'єднаймося ж, брати мої!»

Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не перекреслить мій народ!

Номінація: «Історія України і державотворення»

Україна – це ми!

Мешканці села Чишки в боротьбі за вільну Україну

**Робота Крохмаль Надії Романівни,
учениці 10 класу Чишківського ліцею
Давидівської сільської ради
Керівник: учитель історії Проць
Ольга Юліянівна**

Анотація

Робота «Україна – це ми!» учениці 10 класу Чишківського ліцею Крохмаль Надії написана під керівництвом учителя історія Проць Ольги Юліянівни. Вона складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, додатків і списку використаної літератури.

У вступі розкрито актуальність даної теми. Кожен із розділів розповідає про минуле і сучасність конкретних родин односельчан, долі котрих тісно переплетені з важливими подіями історії нашої Вітчизни.

Мета роботи – показати, що історія країни складається доль із тисяч, мільйонів людей. І не лише загальновідомих, а й простих, пересічних її громадян. Довести, що гідне дерево дає гарні плоди, а в житті завжди є місце, якщо не для подвигу, то для достойних вчинків.

Актуальність даної теми є зрозумілою сьогодні, коли Україна веде законну і справедливу війну за свою територіальну цілісність, гідність і право на самовизначення. Невідомо, чи зможе вона відразу стати зразково – показовою країною із розвиненою сучасною економікою, але незалежною буде однозначно. Тому нам потрібно виховувати свідомих громадян, які знають свій рід, свою історію, мають чітку громадянську позицію. На запитання: «За що ви нас ненавидіте?», будуть вказувати на тисячі фото загиблих Героїв, вбитих, замордованих у 21 столітті тіл мирних земляків – дітей, жінок, стариків, розстріляних цивільних машин і будинків із написом: «Діти», зруйнованих міст і сіл, знищених тварин на фермах і в зоопарках... Розкажуть про це дітям і онукам. Накажуть їм пам'ятати все, навчати цього своїх дітей та онуків.

Тримаймо стрій! За найтемнішою ніччю приходять світанок. Якщо з нами Бог, то хто проти нас?

Зміст

Вступ	3
Мої	5
Ганна Степанівна	12
Миханці	17
Босацькі	20
Висновки	24
Список використаних джерел та літератури.....	25
Додатки.....	26

Вступ

«Наш дух не вбити, волю не зламати,

за нами – діти й Україна – мати

і з нами воля й правда вікова!»

Надія Гуменюк

Ми стоїмо потужні і затяті,

Пильнуєм світло в крижаній пільмі...

Тарас Петриненко

Слова нашого геніального сучасника – щонайкраща характеристика моїх земляків. Українці, як мені довелося якось почути, нагадують бджіл. Такі ж спокійні, працьовиті, зовні незворушні, навіть дещо байдужі до того, що відбувається довкола. Та коли нависає загроза над їх вуликом, ці трудяги перетворюються у безстрашних воїнів. Їм байдуже наскільки небезпечний ворог. Вони захищають своє і своїх!

Народ, нація. Ці терміни зустрічаємо у різних публікаціях, літературних творах і навіть в буденних розмовах. У Вікіпедії теж подано кілька пояснень. Найпростіше – велика спільнота людей, котрі проживають на певній території, в одній державі. Але мені видається, що це занадто спрощене уявлення про народ. Таку спільність можна назвати населенням. Адже народи – формуються на певному етапі історичного розвитку, коли люди починають усвідомлювати себе не просто біологічними істотами з певними потребами. Їх об'єднує не лише регіон проживання, а мова, традиції, звичаї. Вони знають свою історію, проблеми і на основі всього цього формують національну ідею: «Ми один народ, рівний, нічим не гірший від інших, маємо такі ж права! Працюємо і боремося задля досягнення своєї мети». Вчені схиляються до думки, що українська нація почала формуватися в другій половині 19 століття. Але незаперечним є той факт, що ще у 17 столітті під час національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького українці заявили про своє право на державність. І не просто заявили, а зі всіх сил боролися за це. Беззаперечно, що

вже на початку 20 століття український народ володіє всіма основними ознаками нації. А саме: усвідомлення інтелігенцією і широкими верствами суспільства своєї спільності, наявність літературної мови, літератури, сформована ідея державної самостійності, є політичні сили, що борються за досягнення мети. Український національний рух був одним з найпотужніших в усій Європі. Головна трагедія українців у тому, що маючи багатовікову історію, розвинену культуру, впродовж такого тривалого часу ми змушені доводити своє право на державність, і навіть просто – на життя. На початку минулого століття територія нашої Вітчизни вважалася чи не найнебезпечнішим місцем для виживання. Дві світові війни, революції, Голодомори, свавілля тоталітарної влади випробовували наш народ на міцність. Здавалося б що зараз, у такому розвиненому 21 столітті, в центрі цивілізованої Європи, таке нереально, але і сьогодні мій народ змушений зі зброєю в руках, ціною неймовірних жертв відстоювати своє право на існування! Історичний парадокс: завдяки сьогоднішнім трагічним подіям чимало людей в інших країнах довідалися про те, що є така держава Україна, що це не «Раша». Але позитив у цьому – ми маємо, просто повинні, не втратити в черговий раз свій шанс на збереження незалежності. Вперше за нас піднявся прогресивний світ, нас підтримують, допомагають, а не лише висловлюють занепокоєння і співчуття. Тому ми зобов'язані вистояти! Не останню роль в цьому відіграє історична пам'ять. Для того, щоб не просто голосливо заявляти про свої права, ми маємо знати власну історію, історію України. Так як і кожна велика ріка бере свій початок з непомітних, на перший погляд, джерелець, так і історія держави складається з історій окремих населених пунктів: сіл, міст та містечок. Серед них і моє рідне село Чишки, українська сторінка історії якого розпочалася лише у 1945 році. Тоді, за одним розчерком пера, тут опинилися десятки сімей українців, депортованих із Закерзоння. Їх долі нерозривно пов'язані і часто повторюють долю країни. Про декілька таких історій моїх земляків йдеться у даній роботі. Її метою є довести, що прості, звичайні люди, мешканці невеликого галицького села – і є Україна. Що незважаючи на випробування, котрі випадають на їх

долю, залишаються Людьми. Що діти підхоплюють і продовжують справу батьків та дідів. Що будь-які труднощі та випробування мій народ здолає з гідністю. Що зламати дух мого народу не зможе ніхто. Він, як казковий птах Фенікс, постане із попелу ще кращим і сильнішим. Зуміє відстояти своє місце серед вільних народів світу.

Мої

Дівоче прізвище моєї бабусі по лінії батька та її сестри і прадідуса – Лохаївські, а її брат – Новосад. Минуле моїх рідних тісно переплелось з історією нашого краю. Їх батько – Лохаївський Василь Федорович, народився в с. Росохата Нижньо-Устрицького повіту у селянській родині. В сім'ї, крім нього, було ще дві молодші сестри, котрі померли юними у віці 14 і 16 років. Разом з батьком і матір'ю проживав у сім'ї свого діда. Тоді родини були великими: у батька було ще три брати і дві сестри. То його дружина прийшла туди третьою невісткою. Сама вона була теж місцевою. А от її батько був мадяром (угорцем), на прізвище Кришвалюші. Під час Першої світової війни він був поранений поблизу села, залишився там на лікування, а згодом оженився з місцевою дівчиною. Разом виховали трьох дочок, одна з яких і стала мамою Василя. Хлопець закінчив чотири класи сільської школи з оцінками «дуже добре». Три роки їх навчала учителька-українка. Була вона дуже строгою. Виховувала дітей у патріотичному дусі, за що її незлюбило місцеве начальство. Тому, коли вони вчилися у 4 класі, на її місце призначили нову вчительку, котра проводила заняття виключно польською. Учні, на знак протесту, протягом трьох місяців не відповідали на її запитання, аж доки не повернули попередню викладачку.

Після закінчення навчання в школі Василь працював у господарстві родини. У вільний час він зустрічався з друзями, брав участь у місцевій «Просвіті». Патріотичний дух місцевої молоді був настільки великим, що у 17 років троє друзів-односельчан втекли на Закарпаття, де було проголошено Карпатську Україну. Хлопці хотіли будувати незалежну Українську державу.

Дорогою Василь потрапив у засідку до чехів, які видали його польським властям. Так вперше він опинився за ґратами під Варшавою, де перебував до вересня 1939 року. З початком Другої світової війни тюрму захопили німці. Та вони не поспішали звільняти ув'язнених, а перевели їх у так званий пересильний пункт. Там перебували близько 500 українців. Німецьке начальство дало розпорядження кожному з тих, хто перебував тут, вибрати військовий фах для навчання. Василь вибрав професію розвідника. Як виявилось згодом, у цьому ж таборі перебував і провідник ОУН Степан Бандера. Василь про це довідався випадково. Він чув декілька разів, як розпорядження німецьких офіцерів в'язням українською перекладав худорлявий невисокий чоловік. Сусіди по в'язниці пояснили хлопцеві, що це Степан Бандера.

Після табору німецьке командування скерувало Василя під Краків у невеличке містечко, де місцеве польське населення дуже вороже ставилося до німців. Мій прадід знав польську мову, то отримав завдання збирати і передавати інформацію про тих, хто щось говорить проти адміністрації. Не отримавши жодної корисної відомості, німці скеровують його до Австрії. Коли він помітив стеження за собою, його затримали і ув'язнили в таборі в Альпах, де перебувало багато поляків. Оскільки, прізвище його Лохаївський, то прийняли його за поляка. У таборі він перебував деякий час. Встиг досить добре вивчити німецьку мову. Ув'язнені виконували важку роботу – били камінь. І як випала можливість втекти, то він утік, але вирішив йти не додому, де його могли шукати, а у глибину Німеччини. Там і зустрів свою майбутню дружину, а мою прабабусю – Новосад Ганну, уродженку с. Річиця Томашівського повіту. Вона походила з багатодітної родини. Під час німецької окупації одну із її молодших сестер брали на примусові роботи у Німеччину. Мама і сестра дуже плакали, то Ганна добровільно зголосилася поїхати замість сестри. Двоє братів Ганни – Ілько і Михайло, воювали в УПА, брали участь в рейді на Київ. Під Білою Церквою Михайло був важко поранений. Ілько ніс брата на спині, доки міг, а потім виконав останню волю вмираючого – вбити

його, щоб не потрапити живим в руки ворогам. Сам Ілько, вийшовши з оточення, ще деякий час воював, потім потрапив у засідку, був заарештований і, за вироком трибуналу, відбував ув'язнення в Караганді.

В 1943 р., перебуваючи в Німеччині, Василь і Ганна вирішили, що безпечніше буде повернутися в її рідне село. Там вони одружилися і проживали. Згодом до них дійшла звістка, що батько Василя ще в 1932 році виїхав на заробітки до Аргентини, а мама залишилася сама. Молода сім'я вирішила перебратися до Росохат. Але там застають сумну картину: після розподілу майна, родичі виділили для проживання його матері лише стодолу. Довелося наполегливо працювати, щоб її пристосувати під житло.

Тим часом німці шукали втікача спочатку в Німеччині, а згодом і в його рідному селі. Староста доніс в поліцію, що в селі з'явився «панич», адже Василь приїхав одягнений в костюм, добротне пальто, капелюх, що для місцевих людей було дивиною. В той же час хлопці із загонів самооборони (так тут називали УПА) прийшли до Василя, щоб кликати його в ліс. Він не погодився, бо нікому було піклуватися про сім'ю. Він нагодував хлопців, віддав їм одяг і пішов провести. Так співпало, що саме в цей момент староста з німцями наближалися до села на підводі, щоб заарештувати приїжджого. Тоді «упівцям» не залишилося нічого іншого, як відстрілюватися, а Василеві – йти до лісу. Там він під псевдо «Книш» («Кришвалюші») і ще троє місцевих опинилися в загоні «руського лейтенанта». Це був офіцер Червоної Армії, який приєднався до повстанців разом з підрозділом із 140 солдат. Прізвища його ніхто не знав, відомо було лише псевдо – «Богун». Хлопцям, які розмовляли тутешньою говіркою, доручали спілкуватися з місцевим населенням, щоб не викликати зайвих підозр.

Мій прадідусь згадував багато бойових епізодів. Розповідав про зустріч з румунами, які втікали додому з фронту. «Книш» повідомив їх, що разом з ним є більше тисячі чоловік, готових вступити в бій. Повів румунського командира до сотника, котрий пообіцяв всіх залишити живими, за умови здачі зброї і продуктів. Лише офіцери отримали дозвіл взяти із собою пістолети. Після

відступу румунів повстанці ще довго збирали і переховували майно. Та не завжди все було добре. Одного разу Василь сидів два тижні в трубі, котра лежала у кропиві, щоб вийти з оточення. Командир завжди попереджав: на випадок поразки, розсіятися по місцевості і за тиждень чи два знову повертатися до цього ж місця. Під час одного з переходів загін «Богуна» мав зупинитися на спочинок. В тій місцевості були два ліси: малий і великий. Для ночівлі вибрали малий лісок. Під ранок варта помітила, що німці оточили їх зусібіч. Тоді командир дав наказ: всім відступати до центру лісу, де була гора, підніматися на сам вершечок і лягати тісно один біля одного, тримати зброю напоготові та чекати, звідки почуються ворожі голоси. Саме в цей бік всі повинні були разом вдарити. Так і вирвалися з оточення, переслідувані противником. В одному з боїв Василь був поранений і лежав у криївці, на околиці села біля стайні. Вхід до неї прикривали дрова. Тут перебував лікар і сім поранених вояків. Опікувалася ними господиня садиби. Димохід із криївки було сполучено із хатнім вогнищем, тому користуватися ним можна було лише тоді, коли в печі палила господиня. Там вояки знаходилися доти, поки жінка не сказала, що цього дня їх село вивозять. Вони дочекалися ночі і з великими труднощами дісталися до своїх.

В 1947 році «Книш» разом з товаришами потрапив у засідку. Після тривалих допитів за вироком суду у товарному вагоні був відправлений зі станції Підзамче в табір у Воркуту. Там працював на шахті і потрапив під завал, внаслідок чого отримав перелом ребер, одне з яких досягло серця. Про нього лікар сказав: «Як очуняє до семи днів – буде жити». Після виписки з лікарняної палати Василя перевели на легшу роботу – він півтори місяця палив у бараці. Це була «привілейована» робота, яку переважно доручали виконувати кримінальникам-рецидивістам. Потім його відправили на розвантаження дерева, де з ним трапилася дивна історія. В один із перших днів роботи на залізниці йому, дрібному і худому, доручили вилізти на верх вагона, щоби розв'язати канати, котрі скріплювали стовбури дерев. Там він знайшов «Біблію», якій невимовно зрадив. Спочатку сховав її за пазуху, а перед кінцем

зміни переховав в іншому місці. Перед поверненням у барак в'язнів обшукували, тому пронести книгу із собою відразу не вдалося. Кілька днів Василь приглядався до конвоїрів. Тільки дочекавшись зміни менш ретельних з вартових, на спині за поясом проніс скарб до бараку. Заховав за вішаком для одягу. Відтоді, коли втомлені ув'язнені засинали, він вставав і біля вогню потайки читав книгу. Прочитане повторював стільки разів, що мало не все Святе Письмо знав напам'ять. Але знайшовся «стукач». Василя викликали до майора-замполіта, в якого на столі вже лежала знайома книга. На запитання, де взяв, він все правдиво розповів. Тоді майор звелів на п'ять діб кинути його до карцеру, а потім ще раз викликав до себе і тихенько сказав, що коли всі заспокояться, книгу йому поверне. Значно пізніше, коли Василь був уже на поселенні, той же політрук звернувся до нього з проханням знайти священника, який би міг охрестити разом і Василеву, і його власну дитину. Родину Василя теж чекали важкі випробування. У 1945 році люди повідомили про те, що їх зранку будуть вивозити на Сибір. Його синові Романові на той час було близько 5 місяців. Жінка всі речі вночі рознесла по родині, документи закопала в стодолі, а сама з дитиною на руках втекла до сусідської стайні. Її свекруха сховалася в стогах сіна край села – так і перечекали до світанку. Зранку Ганна пішла до чоловікових сестер і домовилася віддати сина одній з них для того, щоб та видала його за свою дитину. Сама ще тривалий час переховувалася, а коли село виселили на територію УРСР, шукала рідних. І лише в 1947 році прийшла в с. Чишки, де жила рідна чоловікова сестра зі сім'єю. Навіть батькового прізвища вона боялася дати синові. Так і став він Романом Новосадом. А Василева мати теж довго переховувалася, але в 1946 р. зрештою була заарештована і засуджена до ув'язнення, як член родини бандерівця. Її вислали в Сиктивкар, де літня жінка різала дрова на чурки, не маючи сили виконувати важчу роботу. Потім її пожалів російський капітан і взяв до себе у сім'ю, щоб доглядати дітей. Бабуся була дуже доброю, і діти полюбили її. Навіть коли син з невісткою дізналися, де вона і хотіли забрати до себе на

поселення у Воркуті, то капітан просив її залишитися, обіцяючи опіку до смерті.

Возз'єднання подружжя теж було складним. Ганна Антонівна довгий час нічого не знала про долю свого чоловіка. Лише у 1955 році вона у своїх родичів випадково знайшла листа, написаного їй чоловіком. Василь написав його за хлопця-в'язня родом з Тернополя, сестра якого вийшла заміж у Чишки. Ганна, впізнавши почерк чоловіка, потай взяла того листа. Звідки й мати з сином довідалися, де шукати їх чоловіка і батька. У 1956 році Роман з мамою поїхав у Воркуту. Там народилася його молодша сестра Ірина. Вона дуже слабо розвивалася. Лікар пояснив це нестачею кисню. Тоді батьки вирішили відвезти дитину з бабусею, яку на той час вже також забрали до себе із Сиктивкару, до Одеської області, де жила бездітна сестра Василя, а самі разом з сином Романом знову повернулися до Воркути. Василь і надалі працював на шахті, аж поки там не стався вибух і його непритомного відвезли до лікарні, де пролежав він півроку. Романові на той час було 15 років. Для того, щоб прогледувати родину, він змушений був проситися на роботу в цю ж шахту, де був травмований батько – для поселенців іншої роботи не було. Підлітка допустили лише до роботи на поверхні аж до видужання тата.

Згодом родина купила будинок в Одеській області. В 1963 році Романа взяли до армії. Це було дивом, адже синів політв'язнів до війська не брали. Знадобилося ще багато часу, щоб родина змогла переїхати до родичів у село Чишки. Лише останні роки життя мій прадідусь Василь Лохаївський прожив серед рідних людей у Незалежній Україні, де й знайшов вічний спочинок.

Мій батько Роман – один із онуків Василя Лохаївського. Крім мене у сім'ї виховується ще молодший брат Ярослав. Батьки завжди були і є для нас прикладом у ставленні до праці, духовності та активній громадянській позиції. Вони, як трудолюбиві мурашки, завжди заклопотані роботою: збудували власний будинок, облаштували його і всю садибу. Мама Олена дуже вправна кравчиня, а тато – майстер на всі руки. Всі разом кожної неділі та у свята ми в церкві. Так моїх батьків вчили їх родичі, а вони – нас. Тато належить до

церковної двадцятки – людей, яким односельчани довіряють дбати про храм і його потреби. З 2014 наша родина разом з громадою села допомагала нашим солдатам, які воювали на Сході. Серед них були і наші земляки. Тому про потреби хлопців знали добре. Зокрема один з наших сусідів, чий син також воював, неодноразово возив хлопцям необхідні речі разом з гостинцями, зробленими дбайливими руками місцевих господинь.

Війна прийшла до нашої родини так: ввечері, 23 лютого, татові подзвонили і повідомили, що для нього прийшла повістка з військкомату. А вже зранку ми довідалися, що розпочалася «гаряча фаза» війни. Роман довго не зволікав, не став чекати самої повістки, а поїхав до Пустомит. Ніщо не могло втримати його вдома. Ні вмовляння мами, ані наші сльози. У військкоматі здивувалися, адже до війська прямого відношення той не мав: раніше не служив, військової спеціальності не мав, повістки не видавали. Хотіли відправити чоловіка додому. Та після його заяви: «Раз прийшов – додому в такий час не піду!», скерували до військової частини. Там він пройшов тривале навчання, бойове злагодження і прийняв присягу. Додому, на короткий час, потрапив аж у квітні. Зараз перебуває у військовій частині, яка знаходиться в резерві під Білорусією і дуже переймається долею тих односельчан, які разом з ним прибули на мобілізаційний пункт, та відразу були скеровані до бойових частин. Але добре розуміє, що вони вже раніше воювали, мають досвід. Значить так необхідно Батьківщині.

Я страшенно хвилююся за свого татуса, але і пишаюся ним. Він завжди робить те, що потрібно. А ми з мамою і братиком молимося за нього, його побратимів, допомагаємо чим можемо, і чекаємо всіх з Перемогою!

Ганна Степанівна

Саме так, з великою повагою називають у нашому селі цю жінку. А ще вона є місцевою знаменитістю, орієнтиром. Бо навіть нумерація будинків на центральній вулиці Чишок починається із її оселі під номером 1. Всі довкола так і говорять: «Коло Дорощачки».

Ганна Степанівна Дорощак (Медвідь) народилася і проживала до Другої світової війни в селі Довжиця Сяноцького повіту. Крім неї в родині були ще чотири брати, найстарший з яких був вже одруженим та мешкав окремо. Німецьку окупацію село пережило без особливих проблем. Ставлення до місцевих, особливо до дітей, було досить доброзичливим. Але восени 1944, перед наближення Червоної Армії, брат Іван, в хаті котрого німці розмістили штаб, повідомив про те, що потрібно буде втікати. Невдовзі мав початися великий наступ. Всі почали готуватися, але не встигли. Налетіли радянські літаки і скинули велику кількість бомб. Від них і загинув Іван, котрий не добіг до шкільного підвалу, де ховалися люди. Тіло пролежало на вулиці до вечора. Лише коли добре стемніло, батько з сусідом забрали його, збили з дощок труну і поклали у викопану яму. Її вирішили не загортати. Хотіли дочекатися закінчення боїв, покликати священика, щоби поховати за звичаєм. Тим часом обстріли посилилися. Стіни школи задвигтіли. Всі злякалися і вирішили бігти до німецьких окопів. Другий брат Ганни Василь вискочив першим. Коли бігла вона, побачила на землі людину. Але брата не впізнала. Сина, що кликав на допомогу, почула мати. Від побаченого жінка знепритомніла і довго не могла навіть вставати. Односельчани занесли їх обох до військового госпіталю. Василеві зробили операцію, але невдовзі батькові сказали, що син помер. Вже

вдруге йому довелося робити труну для сина, якого поклали в хаті, а самі переховувалися в окопах. Коли розвиднілося, батько пішов погодувати худобу. Та вернувся дуже швидко і сказав, що немає ні стайні, ні худоби, ні хати. Згоріло все разом з мертвим Василем. Мати благала хоч кісточку сина позбирати. Все, що знайшов, батько поклав у пачку в могилу до старшого сина.

Фронт пройшов. Всі сім'ї з їхнього та сусідніх сіл, в котрих погоріли будинки, примусово вивезли до станції. Разом з майном, худобою повантажили у товарні вагони. Сказали, що наказ не обговорюється. На питання, куди повезуть, повідомили: «Львів». Але коли потяг прибув до Львова, з вагона нікого не випустили. Довідалися, що везуть у Миколаїв. Коли прибули на місце, там вже лютувала зима. Всіх висадили просто на сніг і залишили просто неба. Їх пошкодували місцеві, що почали приносити сяку-таку їжу. Мамин брат, який був війтом, перед виселенням віддав їм свою корову. Так у них хоч трохи молока було. Згодом їм повідомили, що мають жити у колишній німецькій колонії Найзиц, за сто кілометрів від Миколаєва. Люди порадилися і вирішили спочатку чоловікам перегнати худобу, а потім вже йти родинам з дітьми. У них було гірше – батько не міг полишити хвору жінку з малими дітьми. Тому супроводити корову доручили 14-літній Ганні. Зима, сніг, холод. І дитина з коровою серед голого степу. Першою не витримала корова. Пройшовши 15 кілометрів, вона впала. Почали радитися, що робити? Аж тут побачили вогник. Там виявилася хата, де проживала сім'я росіян-старовірів: батько з двома синами, котрі недавно повернулися з війни інвалідами. Вони тримали корчму, де зупинялися відпочити подорожні. Голова родини, суворий стариган з бородою до пояса, дозволив Ганні з коровою залишитися в них. Була умова: «Умеешь молитися – дам кушать». Звичайно, молитися вона уміла, а ще повинна була допомагати в корчмі. Так минув місяць. Нарешті прибув батько і за допомогою цього старовіра вони зуміли дістатися до німецької колонії. Німців там уже не було. Про них нагадували лише гарні порожні будинки, стайні, господарські споруди. Батько знову залишив дочку одну, щоб привезти

дружину з дітьми. Всіх дорослих записали до колгоспу. Дали гектар кукурудзи обробляти і Гані. Місцеві більше пиячили, ніж працювали. А переселенці робили доручені завдання добросовісно. За що і отримали восени платню – по 30 кг ячменю на працівника. Всі були в розпачі. Порадившись, люди вирішили не чекати голодної смерті, а повертатися додому. Правда робити це потрібно було потай. Чоловіки змайстрували невеликі візочки, на які навантажили нехитрий скарб. Під покровом ночі, в повній тиші, вирушили в дорогу. Їх візочок тягла корова. Сусідський, на котрому сиділо п'ятеро малюків, кози. В колгоспі спохопилися за втікачами вже аж вранці. Спочатку їх наздогнав голова. Але ні вмовляннями, ні погрозами не змусив повернутися. Люди відповідали, що вони не засуджені і мають свободу. За якийсь час приїхали міліціонери. Зібрали всіх чоловіків з документами і повезли з собою. Напевне думали, що в такий спосіб змусять жінок з дітьми повернутися. Але вони йшли далі. Ганна Степанівна, згадуючи про ці події говорить: «Хай мені каже, хто що хоче. Але з того часу я знаю, що наші люди щирі і добрі! Коли люди бачили нас, скрізь несли хліб, гарячу їжу, хоч самі не мали зайвого». За якийсь час відпустили і чоловіків. Так пішки, з нетривалими перепочинками, вони дісталися з Миколаєва до Львова. Змучених подорожніх біля Винниківського озера перестрів тодішній голова Винниківського району. Він також був родом із Закерзоння. На запитання, хто вони і куди йдуть, відповіли, що вони з Лемківщини і повертаються додому. Тоді він пояснив їм, що дорога додому для них вже недосяжна, порадив йти в сусідні села. Так частина родин опинилася коло Чишок. Інші зупинилися в Самбірському районі.

Тут, в Чишках і промайнули наступні роки життя Ганни Степанівни. А згадати є що. Трудова діяльність розпочалася з ланки, згодом – ферма, оператор машинного доїння. Спочатку доїли вручну, тріскалися руки, боліла спина. А вже на початку 80-х з'явилися доїльні апарати. У 1970 р. вперше потрапила в Київ на з'їзд доярок-п'ятитисячниць. Коли відряджали, голова писав своє, що повинна говорити, зоотехнік своє. А коли опинилася разом з іншими доярками на прийомі у міністра, заховала папери і сказала про нелегку працю, яку

потрібно цінувати. Прості слова жінки, настільки сподобалися, що допомогли отримати багато речей, потрібних для господарства. Депутат районної, обласної ради. Чисельні нагороди, звання. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 6 березня 1981 року Ганні Степанівні присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

Трудову діяльність завжди вміла поєднувати з громадською роботою. Брала участь у художній самодіяльності. Разом з подругами створили «Хорланку», яка переросла в фольклорний ансамбль «Гаївка». З ним виступали по Україні і за її межами.

Разом з чоловіком Степаном виховали двох дочок, дочекалися онуків, правнуків.

Відомо, що в окремих гуцульських селах й досі дотримуються унікальної традиції прощення гріхів праправнуками. Це обряд, під час якого праправнуки здійснюють прощення всіх гріхів своїй прапрабабці чи прапрадідові. Сьогодні мало хто знає і використовує цей старовинний християнський обряд. Адже для цього людині потрібно дожити майже до столітнього віку, дочекатися не тільки народження і хрещення праправнуків, але й того часу, коли вони зможуть самостійно ходити і говорити. Старожили Гуцульщини вважають, що тільки з волі Божої на вибрані родини, сходить Боже Благословення, і тому вони розквітають у своїх нащадках. Очевидно, на таку Господню ласку заслужила і Ганна Степанівна. Навіть при атеїстичних радянських порядках, на закиди про те, що ходить до церкви завжди відповідала: «Ходила, ходжу і буду ходити. Робіть, що хочете». І її залишили в спокої. Завжди вболівала за Україну, її долю. Коли організували перший «Живий ланцюг» у 1990-му – брала активну участь. Вже в поважному віці разом з рідними понад два тижні пробула на Майдані. Зараз допомагає захисникам коштами і молитвою. Мріє про те, щоб країна була вільною, єдиною. Каже: «Серце болить за наш народ – мудрий, роботящий, але принижений донині. Дайте українцеві свободу і трохи грошей – решту він сам візьме з землі і весь світ нагодує».

Гідними таких батьків зросли і їх діти – онуки. Марія Степанівна Ладубець – одна із дочок, директор сільського Народного Дому, не лише організовує дозвілля односельчан, бере участь у художній самодіяльності, як, свого часу, і її мати. Пані Марія намагається залучити до активної громадської роботи не тільки дорослих, а й підлітків. Розвинути здібності дітей і сформувати у них активну життєву позицію. Гуртки, секції, поїздки, конкурси, екскурсії, відзначення державних і народних свят – все це її турбота і клопоти. З початком повномасштабного вторгнення ворога їх додалося в рази. Сприяння місцевому штабові ТО, збір і розподіл допомоги вимушено переміщеним особам, нашим захисникам. Невтомні руки Марії та залучених до такої необхідної роботи жінок, дітей за цей час сплели сотні метрів маскувальних сіток, які рятують життя. Всього ними виплетено за весь час близько трьох сотень сіток.

Завжди і в усьому підтримує маму її донька – Тетяна Петрівна Ладубець-Малаховська. Саму її теж можна назвати героїнею. Лікар обласного клінічного перинатального центру, вона вдень чи вночі готова прийти на допомогу породіллям та їх діточкам. Умілі руки та чуйне серце Тетяни завоювали заслужений авторитет серед колег і любов та повагу пацієнтів. Активну участь брала вона і в подоланні складних проблем, що передували відкриттю Центру після реконструкції. З колективом однодумців вона добивалася правди на місці, їздили до Києва. Рішучим, наполегливим характером онука дуже схожа на бабусю.

Такими вдалися і правнуки. Один з них – Василь Рейтер, разом із дружиною Соломією та дітьми вже тривалий час проживають в Чехії. В обох зовсім мирні професії, вони лікарі. Та з початком кривавих подій на Батьківщині, вони не вагалися ні хвилини. З друзями організували збір коштів, гуманітарної допомоги. Доставляли її до кордону своїм транспортом. Зустрічали, перевозили і допомагали в облаштуванні біженцям.

Не дарма народна мудрість говорить, що яблучко від яблуні недалеко падає...

Миханці

Вони вже можуть вважатися корінними мешканцями Чишок. Адже ще їх батьки з шістьма дітьми були депортовані сюди в перші повоєнні роки. Всі зарекомендували себе добрими господарями, надійними, поважними і поміркованими людьми. Ретельно відносилися не тільки до роботи, а й до збереження традицій, виховання дітей. Їх діти, внуки здобули добру освіту, стали інженерами, вчителями, лікарями. А головне – стали порядними людьми. Кожної неділі, у свята вони завжди були в церкві. Один з братів – Антон, доки був при силі, постійно виконував обов'язки паламаря у місцевому храмі. Ніхто не міг дорікнути, що щось було зроблено не так чи не вчасно. Будь-хто і в будь-який час міг звернутися до нього за порадою і допомогою.

Справу батька продовжив син Володимир (Влодзьо – так ласкаво кликали чоловіка односельчани). Значну частину свого життя він віддав громаді і церкві. Особливо, коли православна громада села прийняла рішення будувати нову храмову споруду. Із приходом о. Ярослава Яцківа у 1999 р. громада розпочала активну будову. У 2010 Успенська парафія розпочала богослужіння у своєму новозбудованому храмі. Рівно через 5 років, Блаженнішим Макарієм, Митрополитом Київським і всієї України, Успенський храм с. Чишок було урочисто освячено. Основна маса клопотів лягла на плечі Володимира. Разом з парохом отцем Ярославом він опікувався будівництвом від самого початку. Після несподіваної, раптової смерті останнього, будівництво завершували з сином покійного, отцем Василем. Починаючи від документів, планів, матеріалів, робітників, спонсорів – все не оминало п. Володимира. Подейкували, що він достеменно знав скільки саме цеглин, дощок і навіть

цвяхів пішло на будівництво. Опікувався він і вихованням молодого покоління. Його заслуги було гідно оцінено не лише громадою села. 16 травня 2021 року митрополит Львівський УПЦ (ПЦУ) Макарій побував з новим візитом у селі. Він освятив іконостас, а під час літургії за участю двадцяти п'яти священнослужителів, підніс молитви за мир і добробут в Україні. Церковних нагород були удостоєні настоятель храму і ряд мирян, серед них - і Володимир Миханцьо.

Восени 2022 п. Володимира не стало. «Вуйко Влодзьо, Царство небесне і вічна пам'ять! Спочивайте з миром. Ви були: хорошим батьком, файним дідусем і добрим сусідом! Ще недавно показували мені, як косити бензокосою, як її правильно заправляти, а сьогодні вас вже не стало. Коли згадую про вас, то думаю, що було у вас не двоє дітей, а троє! Третя дитина була у вас – Церква. Їй ви служили кожен день, до останнього, за неї сильно переживали, тому сьогодні, вона така красуня! Тож нехай Всемиловичий Господь прийме вас у свої обійми, поселить у своєму Царстві, де немає ні болю, ні зітхання, а життя безконечне»¹. Такі щирі та теплі слова про покійного написала мешканка Чишок, Андріана Дяк, висловлюючи не лише жаль і скорботу, а й глибоку вдячність і повагу.

А вже 7 грудня цього ж року село Чишки переймалося ще одним Миханцем – Володимировим старшим сином Мар'яном. На сторінці фейсбуку було поміщено таке повідомлення:

«!!Друзі , терміновий збір!!

Для виконання завдань на Бахмутському напрямку батальйону «Свобода» у складі 4 бригади оперативного призначення НГУ терміново потрібен автомобіль (пікап). На жаль за місяць часу ми втратили більше як 4 позашляховики і більшість з втрачених машин, через постійні артилерійські обстріли противника. Просимо вашої допомоги для збору коштів для купівлі нового автотранспорту»².

¹ Andriana Dyak / Facebook, facebook.com, 6.11.2022.

² Maryan Mykhantso / Facebook, facebook.com, 7.12.2022.

До допомоги долучилися практично всі, хто лише міг. На подарунок «Свободі» від Миколая збирали кошти учні школи, де колись навчався Мар'ян, прихожани трьох місцевих парафій (і ПЦУ, і УГКЦ разом). Навіть сільські діти самостійно організували блокпости і зібрали 33 685 гривень. Куплену автівку з села забирав сам воїн. Дякував землякам за поміч і навіть зробив пам'ятну світлину з дітьми.

Заслуговує уваги і сама поява Мар'яна на фронті. Більшу частину свого свідомого життя він працював за кордоном. В Іспанії проживає його сім'я, діти, онуки. Але коли стало відомо про віроломний напад московитів, ніщо не могло втримати 50-річного чоловіка далеко від Батьківщини, що потребувала допомоги. Колишня його вчителька пригадує: «Перші дні повномасштабного вторгнення Росії були страшними: шок, нерозуміння, несприйняття того, що відбувається. Потім - намагання визначитися, як можна діяти. Коли стало зрозуміло, що хлопцям на фронті потрібно все і багато, почали шукати, хто б міг допомогти. На місці знайти щось тоді було практично неможливо. Пригадували контакти тих, хто жив за межами України і міг придбати щось там. Згадали і Мар'яна. Рано-вранці написала йому на Вайбер. Це був ранок неділі. Збиралися на дев'яту до церкви. Дорогою дзвінок. Мар'ян. Каже, що мало чим зможе допомогти, бо у нього залишається кілька годин. Мовчить і далі слова: «Зустрінемося в Україні». «Мар'яне, - кажу, - ти їдеш додому?», знову хвилина мовчанки: «Так. Тільки нічого не кажіть моїм батькам!» Шок і сльози... Таких людей, як українці немає ніде». На той час він вже добре знав, що обоє батьків важко хворі.

А далі на його шляху - Україна, військкомат, запис добровольцем, тренувальний табір Національної Гвардії України, батальйон «Свобода» і війна... Зараз він, воїн із позивним «Іспанець», разом з побратимами на одній з найгарячіших точок війни. Хоч міг би жити за кордоном в спокої і безпеці, чи опікуватися хворими батьками. Міг би. Але ні, це не про нього.

Нехай Матір Божа охороняє вірного сина України та всіх наших воїнів. Воїнів світла, добра і справедливості.

Босацькі

Цю невеличку, поважного віку пані у маленькій церковці Серця Христового, що на околиці села Чишки, знають всі. І в будень, і у свята, як дозволяє здоров'я, вона завжди на службі. Багаторічний церковний бухгалтер, помічник, порадник і просто – добра, щира людина.

Народилася Марія Іванівна Босацька (Мазяр) в 1937 році у невеликому селі Грабовець Ярославського повіту Ряшівського воєводства. Разом з двома старшими сестрами і молодшим братом, батьком Іваном Федоровичем та мамою Анною Іванівною до 1940 року проживали у рідному селі на березі Сяну.

Коли почалася Друга світова, ріка стала кордоном між Німеччиною і СРСР. Село Святе, де мешкали дідो і бабця по матері, опинилося за кордоном. На початку війни Івана Мазяра мобілізували до польської армії. Невдовзі він потрапив у полон і опинився в Освенцимі. Про те, як там велося, ніколи говорити не хотів. Пощастило хоч у тому, що там зустрів далекого родича дружини, котрий служив у польській поліції і допоміг йому та ще кільком в'язням дістатися на волю. Після багатьох поневірянь нарешті дістався до Святого. Батьки дружини спершу не впізнали зятя. Від нього залишилися тільки шкіра і кістки. В таборі їх готували хіба до газової камери. У їхньому селі стояли німці, а за рікою вже розмістилися «визволителі». З великими труднощами тестеві вдалося «домовитися» з німецькими прикордонниками, щоб потай переправити Івана на інший берег. А вже потім, за допомогою знайомих, дістатися дому. Коли про появу чоловіка стало відомо властям, його кілька разів викликали на допит. Але про полон, табір, втечу він не розповідав. Говорив, що був контуженим і нічого не пам'ятає.

Невдовзі селянам наказали перевозити свої будинки подалі від кордону, до колишньої польської колонії, звідки мешканці повтікали на Захід. Робота була клопітна. Всі хати, господарські будівлі виготовлялися із дерева. Потрібно було їх розібрати, пронумерувати, перевезти і знову зібрати на новому місці. А коли у 1941 прийшли німці і дозволили повернутися, селяни знову розбирали хати. Праця була важка. Але і тут Іванові пощастило. Перед німецьким наступом до нього звернулися два солдати. Вони виявилися українцями— «східняками». Попросили допомогти знайти попа, щоб посповідатися. Він привів їх до родича, який нещодавно приїхав у село. На їх прохання той відповів, що він не піп, а греко-католицький священник. Солдати запевнили, що їм все одно, хочуть сповіді перед боєм. Коли село зайняли німці, ці двоє потай відшукали Івана. Повідомили, що решту всі солдати загинули і благали про порятунок. Він переодягнув їх у свій одяг, видав за далеких родичів, годував. А вони за це допомагали в роботі. Коли фронт посунувся далі на схід, вони подалися додому.

У 1945-му почалися напади польських боївок на українські села. Люди переховувалися, виставляли варту, втікали. А в березні 46-го їх примусово виселили до СРСР. Дозволили на родину взяти лише одного коня, одну корову і все, що можна було взяти на один віз. На збори дали три дні. Ті три дні і три ночі ніхто не спав. Люди збирали все, що могли взяти. Потім була важка дорога в товарних вагонах у невідомість. Подейкували, що повезуть в Тереховлянський район. Довезли їх у Зборівський район. Звідти дісталися до села Кретівці, коло Збаража, де вже поселили їх родичів. Потім довідалися, що більше близької родини знаходиться у Чишках коло Львова. Вони і допомогли Мазярам перебратися туди. Дорога була дуже важкою. Хворіли діти, а їхати їм прийшлося у вагоні з-під вугілля. Не витримувала довгих переходів і худоба. Але нарешті вони були на місці. Спочатку замешкали у родичів. В одній хаті жило 15 осіб. Згодом їм виділили хату. Щоправда без вікон, дверей, підлоги. Все прийшлося робити своїми руками. Від голоду рятувала корова, бо привезених припасів надовго не вистачило. А щось купити було надзвичайно

складно. Навіть хліб можна було купити хіба в сусідньому містечку Винники, по одній буханці в день в одні руки. Потім батько влаштувався ковалем у МТС, дали поле і після жнив стало легше. А потім була колгоспна епопея. Забрали і поле, і худобу, і сад.

Та вони вижили. Діти вирости, отримали освіту. Марія стала бухгалтером, вийшла заміж, народилися діти. І тоді її знову чекав важкий удар. Трагічно загинув чоловік. Вона залишилася з трьома маленькими дітьми, але не здалася. Зуміла вистояти, збудувати будинок, виховати дітей, дати всім добру освіту, дочекатися онуків, правнуків. Радіє, що може пишатися ними.

Один з улюбленців – Роман, Ромчик – так називають з дитинства його всі близькі. Серйозний, сумлінний, добросовісний до всього, за що береться. З відзнакою закінчив школу, успішно – медуніверситет. Почав працювати лікарем-стоматологом у Києві. До військової справи жодного стосунку не мав, навпаки – мав звільнення за станом здоров'я. Та ще з часу революції Гідності, коли був на барикадах, у нього було тверде переконання, що за правду треба боротися. Тому вже 24 лютого почав шукати, чим зможе допомогти. Довго не признавався навіть батькам, де він, чим займається. На всі запитання була одна відповідь: «На барикадах. Допмагаю хлопцям». Рідні знали тільки, що йому потрібні аптечки, ще окремі речі. Іноді телефонував, щоб не хвилювалися, іноді просто ставив у Вайбері хрестик (не мав на інше часу, особливо під час оборони столиці). В цей же час до батьків Романа приїхав його товариш Дмитро, теж лікар-стоматолог з Макарова. Привіз автівкою свою маму, дружину з новонародженим немовлям. Виявилось, що коли московити почали наступ, дружина Дмитра була на дев'ятому місяці вагітності. Від нервового стресу почалися перейми. В підвалі, при освітленні від генератора, їй зробили кесарів розтин. Лікар видав довідку, що не може дати довідку, сказав жінці: «Вибач, дитино. Зашив, як умів» і порадив їхати. Зранку чоловік посадив всіх своїх в машину і за наполяганням Романа поїхав до Львова – варіантів не було. Тут батьки товариша допомогли з реєстрацією дитини, медоглядом, необхідними речами. На питання про хрещення Дмитро відповів: «Чекаємо

Романа. Хрещеним буде лише він». Невдовзі він відвіз родину до кордону, бо знайомі з Франції зголосилися прихистити їх. Сам повернувся до Києва.

Романа ж, вперше за довгий час, рідні побачили по телевізору влітку. У репортажі про надання допомоги потерпілому під час ДТП у Києві. Звернули увагу на слова одного з медиків: «Ромчик, вдягни рукавички. Треба допомогти». Придивилися, а й справді – це наш Ромчик. У військовій формі, з бородою, але наш! Писали: «Як ти там опинився?». Отримали коротку відповідь: «Випадково».

Воїн окремого загону спецпризначення «Азов», парамедик - артилерист, вчиться керувати дроном. Більшу частину коштів, котрі тривалий час збирав, щоб купити квартиру, віддав на потреби бійців. А ще – нещодавно в Макарові, який відновлюється з руїн, відбулися хрестини маленького Марка. Хрещеним був Роман – надія і гордість батьків.

Висновки

Якось прочитала розповідь жінки, прізвище якої не згадаю, але сама історія вразила. Йшлося про те, що під час перебування за кордоном, десь на розпродажі вона купила каблучку: недорого, але старовинну і красиву. При зустрічі із знайомою – іноземкою почула запитання, чи цей перстень є імейною реліквією. Тоді вона задумалася про те, як мало сімейних реліквій є у більшості українців. Війни, Голодомори, репресії, розкуркулення і ще чимало способів знищити історичну пам'ять довелося пережити нашому народові. Різними методами йому втовкмачували, що він «младший», «такой же», меншовартісний, а то й взагалі непотрібний недолюдок.

Ще у Біблії велика увага звернена на тяглість поколінь, що є основою саме цієї історичної пам'яті, без якої народ втрачає свою ідентичність, розчиняється і зникає в мороці століть.

Тому нам так важливо знати хто ми, чийх батьків діти, хто були наші діди – прадіди, чим займалися, за що і що переживали. Це допоможе зрозуміти те, чому у важкий для країни час знайшлося так багато тих, хто відважно, взяв у руки зброю, іноді вперше, і став на її захист. А ще більше тих, хто в різний спосіб їм допомагає.

Звичайно, ця робота не може охопити великого числа осіб, тривалого періоду, бути дуже детальною. У ній йдеться лише про кілька родин моїх односельчан. На прикладі цих історій хочу довести, що мій народ незламний. Він схожий на металеву пружину, яка під тиском лише накопичує опір, потім розпрямляється з новими силами.

Розповідати можна багато і про багатьох: тих, що зі зброєю в руках стали на захист Батьківщини; тих, що збирали, купували, шукали все необхідне

солдатам; тих, що возили, вантажили допомогу на деокуповані території; тих, що давали притулок вимушеним переселенцям... Всі вони – воїни, кожен на своєму місці. Розповідати, зберігати спогади потрібно, в першу чергу для наших нащадків, для того, щоб ніхто і ніколи не зміг сказати нам, що ми – не вільний, окремий народ, і «вас здесь небыло».

Список використаних джерел та літератури

1. Andriana Dyak/ Facebook, facebook.com, 6.11.2022
2. Maryan Mykhantso/ Facebook, facebook.com, 7.12.2022
3. Особисті архіви родин.
4. Спогади героїв, їх родичів, очевидців
5. Шелкопляс Т., Олекса А., Житков А. *Травневі свята – праця і подвиг в ім'я перемоги!* // *Агропрофі український тижневик ділової інформації*, agroprofi.com (08.05.2009).
6. *Чишки: погляд крізь час. Історія села очима його мешканців.* / упоряд.: Тимчук У., Проць О. Львів, 2018.

Додатки



Родина Крохмалів



Крохмаль Р. з матір'ю і її братом Новосадом Р.



Дорошак Г. С.



Ганна Степанівна серед учасників чишківського хору (по центру)



Ладубець М. С. з родиною (перша зліва)



Ладубець М. з подругами за роботою



Миханцьо В. А.



Владика Макарій вручає нагороду Миханцю В.



Миханцьо М.



Миханцьо М. В. з бойовою машиною.



«Іспанець» за роботою



Босацький Р. Л.



Босацький Р. в екіпіруванні



Хрещення маленького Марка



Сертифікат Босацького Р.